

שלום עמירה, תודה על עבודתך. אם אפשר להמעיט במקף מחבר, אם אפשר להמעיט ביודים, אם אפשר להמעיט בקו מפריד ובמקומו להשתמש בפסיק, אם אפשר להפוך את חומרי הגלם שקיבלת לחלק מהסיפור מגוף שלישי – מה טוב.

אריה בן גוריון – ילדות ונעורים

אמו ציפורה (גריין), אביו משה (קוריטני)

בשנת 1914, לאחר שנפגשו בברלין (הוא – סטודנט לרפואה ואחר כך רופא צבאי, היא – תלמידת ביה"ס לגננות "פסטלוצי פרבל האוז"), התאהבו ונישאו, באו ציפורה וד"ר משה קוריטני לפלונסק, העיר בה ישב אביה של ציפורה – ר' אביגדור גריין, לקבל ממנו את ברכתו לנשואיהם ערב יציאתם ליליסבטגראד שברוסיה. הוא נתן להם את ברכתו, והם יצאו לדרכם, להקים את ביתם במקום שבו התקבל ד"ר קוריטני לעבודה. הוא עבד כרופא והכשיר את אשתו לתפקיד של אחות מעשית. המקצוע הזה, שלא עליו חלמה, יהיה המקצוע שלו תקדיש את חייה. באמת חלמה ציפורה בנעוריה לעלות לארץ ישראל. היה לה מורה-דרך – אחיה דוד, הקרוב לה מכל אחיה גם בגילו וגם ברוחו. כשעלה דוד לא"י בשנת 1906, והיא אז בת 17, היתה הפרידה ממנו קשה עליה, ובלחץ געוגועיה והחלטתה לצאת גם היא מעיר-הולדתה ומסגרת משפחתה כתבה אליו וביקשה להצטרף אליו. הוא התנגד – נערה צעירה שתהיה תלויה בו לא התאימה לתכניותיו בארץ, ויעץ לה לדחות את העלייה ולרכוש בינתיים מקצוע שממנו תוכל להתפרנס. אז החליטה לצאת לברלין, ללמוד את מקצוע הגננת. אביה, שעל אף היותו ציוני התנגד אף הוא לעלייתה, איפשר לה את הלימודים בברלין. הפגישה עם משה קוריטני קבעה את מהלך חייה.

[עמירה, כדאי להפוך את הטקסטים שקיבלת מאיתנו לחומר סיפורי, כלומר: הסופר אמור להפוך את חומרי הגלם שבידינו לטקסט סיפורי ולא להכניס את זה כמו שזה. כלומר: מה שמובא כאן מפי ציפורה, כדאי להביא מטעמו של הסופר, בגוף שלישי.]

ציפורה: "אבא משה היה אדם טוב-לב, מוכשר, חרוץ וצנוע... התמחותו היתה ככירורג-גיניקולוג. חזרנו יחד לרוסיה – אני כגננת והוא כרופא. אבא משה נהג לומר על צירוף זה של מקצועות: את תרפאי את הנפש ואני את הגוף... למרות העובדה שבמוסדות הממשלתיים ברוסיה הצארית היה קיים 'נומרוס קלאוזוס' לגבי מקצועות אקדמיים של יהודים, נתקבל אביכם כרופא ממשלתי מחוזי, כל זאת הודות למומחיותו וכושרו הארגוני. אבא ניהל בית חולים ממשלתי והרופאים הגויים סרו למשמעתו והעריכוהו, כי היה ישר ויצר אווירה חברותית בעבודה... אבא שלכם היה גם ציוני ואידאליסט. חלום היה לו – ביום מן הימים לברוח מרוסיה, לעלות לירושלים, ובה להקים קליניקה מודרנית". אריה, בכורם, נולד ביליסבטגראד בשנת 1916, ושלוש שנים אחריו נולד עמנואל אחיו. התקופה היתה סוערת (מלחמת העולם הראשונה, ובטרם סיומה – פרוץ המהפכה הבולשביקית), כנופיות אנטישמיות פרעו ביהודים, וערב אחד, תוך כדי משחק שח עם רופא עמית, פלט אקדחו של ה"עמית" כדור שהרג את ד"ר קוריטני.

ציפורה, שנותרה לבדה עם שני ילדיה הקטנים, חיפשה מקלט. תחילה עקרה לקרובי משפחה שגרו ברוסטוב, אך מגפת כולירע שהשתוללה בעיר הבריחה אותה משם. לאחר שנשדדה בדרכים מכל רכושה, חיפשה מקור פרנסה, וכן דרך יציאה מרוסיה (הקומוניסטית כבר) בחזרה לבית אביה בפלונסק שבפולין. היא שלחה מברק לאחיה דוד ויידעה אותו על דבר אסונה. [במכתב החוזר כתב דוד: "... פייגעלע מחמדי, ילדייך – ילדיי, צרתך – צרתי, אהיה אבא גם לבנייך. עלי!" אך כדי לעלות, היה עליה לצאת תחילה מרוסיה. כל זה היה שנתיים לאחר שהתאלמנה]

אביגדור גריין קרא לבתו לשוב מיד אל ביתו. היא עלתה עם הילדים לרכבת, לעבור מהר כל עוד ניתן הדבר את גבול רוסיה-פולין. בטלטולי הדרך הושלך אריה החוצה מהקרונ, ורגלו נפגעה קשות. **אריה:** מהתמונות הבוודות של הזכרון – אמא נושאת אותי על הידיים בגיל שש-שבע, לאחר הבריחה מיליסבטגראד... אמא רצה מרופא לרופא בווארשה, מחפשת עצה ופתרון מה יהיה גורל הרגל של בנה, שהיא רגל פגועה וכמעט משותקת...

הם הגיעו לפלונסק והשתקעו אצל האב. כל אותה עת היה אריה רתוק למיטתו, שהוצבה תכופות בגן ביתו של סבו. שוב כתבה ציפורה לאחיה וביקשה את עזרתו. הפעם נענה לה בפועל: הוא שלח לה סרטיפיקט עבודה ועבור אריה, ואת שמם שינה בניירות – ציפורה בת-גוריון, אריה בן-גוריון – כדי שיוכל להביאם אליו כקרובי משפחתו. את בנה הקטן עמנואל השאירה אצל סבו (הם ישובו ויתאחדו,

כולם, עם עלייתו של אביגדור גרין לא"י ב-1925, אך שנות הפירוד השאירו בעמנואל צלקת קשה לכל חייו), ועם בנה אריה עלתה ארצה ב-1923. דוד ומשפחתו קיבלו את פניה על הרציף.

[עמירה, כנ"ל: עדות בגוף ראשון כדאי להפוך לחלק מהסיפור שהסופר כותב בגוף שלישי]

אריה: ... שנה שכבתי בגן של סבא. זה גם כן דבר מוזר, קשה לי להאמין שזה היה נכון, אבל זה היה קרוב לשנה, מבלי ללכת לבית הספר, בלי אף חבר, זה פשוט לא הגיוני להגיד 'בלי אף חבר', או תלמיד או ילד, לא יכול ללכת, שוכב בגינת מטעים ופרחים, וכל מה שאני זוכר עד היום זה ריח המנטור והמון פרפרים מרפרפים כל היום בצל העץ ופרחי המנטור, לבד לבד, ומחכה רק שאמא תגיד מתי הביקור הבא אצל הרופא... שמו מלידה היה קוריטני, אך הוא מעולם לא חזר אליו. ציפורה אמו אומרת בזכרונותיה: "היה משהו סימלי בציורף של שני השמות – משה וציפורה". אריה ראה אולי בשם בן-גוריון שבו "הוחתם" בלא שנשאל על כך מעין אות ומראה-כיוון. בכל זכרונותיו הוא שב ומעלה את זכר אמו בחום רב, בכבוד גדול ובהרבה אהבה. אל דמות אביו (שוודאי נמחקה מזכרונו) הוא חוזר רק כשהוא רושם את תולדותיו. מאמו נחל את ההערצה לדב"ג, ואימץ לו לכל חייו את הדוגמה האישית של המנהיג הבוחר לו את יעודו וחי על פיו מתוך הכרה בערך הבחירה ובמחוייבות האישית שהיא מטילה. הסבל האישי – פיזי ונפשי – שהונחת עליו בעודו ילד, על לא עוול בכפו, נתפס אצלו אולי כמעין "כור מצרף", וההתגברות עליו – כמעין "לידה מחדש", עמידה במבחן בכוח הגוף והנפש. בנעוריו ובגרותו, כשאימץ לו את התנ"ך כ"ביוגרפיה אישית" (כפי שהירבה מאד לציין), מצא אולי קו של "נבחרות" אישית גם בראשית חייו-שלו, ופירש זאת כהטלת מחוייבות אישית להגשמת יעוד. את היעוד זיהה, עם הזמן, בהגשמה החלוצית ובהתמסרות לעבודתו החלוצית בתחומי התרבות.

מקום חדש, חיים אחרים

מיד עם עלייתה החלה ציפורה לעבוד כאחות, ובחירה בעיקר במשמרת הלילה, כדי שתוכל לטפל בילד המרותק למיטתו וזקוק לאמבטיות שמש ומסאז'ים בשעות היום. **ציפורה:** "כל המרפאה היתה שולחן אחד קטן עם כמה צנצנות ובקבוקים. בקיץ היה השולחן עומד מחוץ לדלת הצרף, כי לא רצינו מגע עם החולים שיש להם חום. במקרים שהיה יורד גשם חזק על יד הדלת, הייתי פותחת את המטריה, בידי האחת החזקתי את המטרייה וביד השנייה חבשתי את הפצע. במקרים יותר קשים היה החולה מחזיק את המטרייה. מביוב לא ידענו בכלל, כשם שלא ידענו מחשמל וממים [זורמים]..."

תחילה עבדה בקופת חולים בתל אביב. אחר כך נשלחה להיות חובשת ראשונה ב"הדסה" ירושלים. **אריה:** ... שם כבר הלכתי לבית הספר, וידוע לכם הסיפור על הקביים שבהם דידיתי, ואכזריותם של הילדים שהיו גונבים את הקביים, וההחלטה שיותר אני לא מסוגל להתבונן... ו[אני זוכר את] אמא חוזרת בשעת לפנות ערב ונכנסת בשער, ושיחקתי בחצר והמדורה עוד בוערת שבה שרפתי את הקביים, וקמתי ורצתי לתוך ידיה. ואני לא יודע להגיד אם היא החווירה או לא החווירה, אבל שהיא הופתעה – זה ודאי נכון... ונגמרה המערכה הזאת.

ונגמרה בנצחון: כוח הרצון גבר על הקושי, ניצח את מיגבלותיו. קו משפחתי, אולי. החיים לצד אם לוחמת, לא מוותרת. הוא יתבגר ומערכות נוספות יצפו לו. הוא יתמודד.

לאחר כשנה נשלחה לפתוח מרפאה בקלנדיה (עטרות) שליד ירושלים, שם נסלל אז כביש ראשון לשדה התעופה.

ציפורה: "העבודה במרפאה התנהלה על ידי באופן עצמאי, בלי רופא. במקרים דחופים הייתי שולחת את החולה לירושלים לרופא, אבל זה קרה לעתים רחוקות מאד. על פי רוב הצלחתי בכל המקרים. כל המירפאה היתה חדר עם מחיצה של דיקטים, ובחלקה השני התגוררתי עם בני הקטן. מקום זה שימש לנו לשינה, בישול ואכילה... העבודה במרפאה היתה די מרובה – יהודים וערבים כאחד היו מבקרים בה, והיחס היה שווה לכולם... העבודה, לפי מושגינו היום, היתה פרימיטיבית, אבל קדושה, ורק הודות להתמסרות נפש ולתשומת לב מיידית הבריאו אנשים וחזרו לעבודה".

עם סיום סלילת הכביש לקלנדיה עברה ציפורה בחיפה, בדרכה ליעדה החדש – כפר גלעדי, אבל בבואה לחיפה הוחלט להפקיד אותה על מירפאה חדשה שתיפתח בהר הכרמל, עבור פועלי "סולל בונה" שהחלו אז לסלול כביש חדש לאחוזה. היא לא ידעה זאת עדיין, אבל זה יהיה המקום בו תשתקע ותכה

שורשים. כאן היתה המרפאה מאורגנת יותר, וגם כאן היתה דירת המשפחה צמודה לחדרי הטיפולים ("...במשך הזמן הזה הביא לי אבא שלי מפולניה גם את הבן השני").

ציפורה: העבודה היתה קשה ומאומצת, לא היה לי לא יום ולא לילה, אבל על יד השולחן לא הרגישו בכך החולים. הייתי כולי נתונה לעבודה, אהבתי את שולחן העבודה... ויותר מכל – את החולים. למענם הייתי מוכנה לכל מאמץ".

אריה: הכרמל הוא בעצם הפגישה החווייתית שלי עם הנוף הארצישראלי... קיבלנו בית ערבי, חירבה מקורות כורכר עם 'שפריץ'. למדתי אז בבית הספר העממי, ומוכן שכבישים לא היו ואוטובוסים לא היו... אמא ואני היינו יורדים ברגל בשביל האחד המפורסם שהיה בכרמל... אני מפקפק אם היו אז עשרים בתים על הכרמל... אינני יודע כמה היינו – עשרה או חמישה-עשר נערים בסולם-גילים רחב מאד, מגיל שבע עד שלוש-עשרה... [לבית הספר היו] עליה וירידה ברגל, גם בקיץ וגם בחורף, מה שאני זוכר מההליכה בשבילים האלה – שאהבתי אותה מאד, ממש התגעגעתי לבוקר בגלל הריחות של הצמחים שבדרך, והעכבישים, שכבר נעלמו מן הארץ. אני זוכר שעמדתי שם והייתי רואה את העכביש הזה טווה את מעשה-היצירה הזה... היתה לו צורה כזאת נפלאה...

בשנת 1924 התחתנה ציפורה עם הזמר-מוסיקאי **לובה פרידמן-לבוב**, גרוש ואב לבת בגילו של אריה. המשפחה התרחבה ועברה לגור בבית גדול ומרווח. עמנואל, כאמור, כבר היה איתם, וגם סבא אביגדור גרין, שציפורה מצאה לו עבודה כרואה-חשבון. ההורים עבדו קשה לפרנס את כולם, אבל מאותה עת החיים נעשו כבר נורמליים, מסודרים. היה סבא, היו הורים והיו ילדים. גם ציפורה וגם פרידמן-לבוב היו דמויות מוכרות ופופולריות מאד בחיפה, ובבית נהגו לבקר ותיקי חיפה המפא"ית, אנשי תרבות ומוסיקה, וכמובן דב"ג ומשפחתו (בעיקר בימים שאביגדור גרין התגורר איתם).

אריה:...אמא עובדת כל היום עד חמש-שש. הילדים באים מביה"ס, יושבים לעשות שיעורים. אמא מגיעה מהעבודה, היא מתחילה לבשל... והיא נסחבת עם שני סלים מלאים, אני ממש רואה מכל צד את תנועת הגוף הזאת עם הטלטלה של הסלים המלאים. אין מושג כזה של מנוחה, או שינה או מה... ועכשיו יושבים לאכול, וכבר דפיקה בדלת כי מישהו בא לבקש עזרה... הדלת לא נסגרת, לא נעלו אף פעם את הדלתות...

בינתיים עברנו לביה"ס הריאלי. מדוע? – כי ללובה בתור מורה יש זכות לקבל הנחה ניכרת, וזה ביה"ס יוקרתי, ביה"ס של המעמד הבינוני. וללמד שם שלושה ילדים, את רות ואותי ואת עמנואל, זה כסף – גם כשמקבלים הנחה של חמישים אחוז ויותר, כולל מחברות וספרים, והיתה תלבושת וכו' וכו'.

כדי לחיות היו לנו שני חדרים. בחדר האחד ישנו אמא ולובה ובחדר השני ישנו שלושת הילדים. כל היום, משמונה בבוקר, 'תזמורת החתולים' של ילדים שמתמרנים לנגן אצל קליין, המורה הראשון לכינור, והאטיודים לפסנתר, שרות למדה שם והיא צריכה לנגן כל יום ארבע שעות על הפסנתר... ואיך יצא מזה האדם הכי לא מוסיקלי, אני מתכוון לעצמי, ובתוך זה לעשות שיעורים, ואין לאן לברוח...

אז בתוך הנגינה, בתוך בית-ספר לנגינה, שם אספתי בקופסאות הנעליים של אמא, באהבה שלי לבעלי חיים, החל מעקרבים ונחשים ועד צבוע ובזים וינשופים. את כל זה אספתי בקופסאות של אמא והחבאתי מתחת למיטה...

וכמובן, בחיפה הדלת הראשונה שדופקים עליה – אמנים, חזנים מפורסמים – זאת הדלת שלנו. לא היתה כתובת אחרת. שום אדם לא הלך למלון. זה היה המקום: לחזרה, לעידכון, לקשרים, להמלצות – התקשרות דרך לובה. זאת היתה הדרך: מהאניה ישר אל תוך הדירה. וכמובן זכיתי מגיל צעיר מאד ללכת לכל הקונצרטים, כי כשלובה היה נכנס, הסדרן היה זו אחורה, לא שאל על כרטיס. כולם נכנסים חינם.

נעורים: הריאלי, הצופים, המחנות העולים

אריה: אחרי זה עברנו לבית בארלוזורוב. ובינתיים מתבגרים, ואנחנו בני ארבע-עשרה וחמש-עשרה בתוך תיכון ביה"ס הריאלי וכל שבוע יש חמש בחינות, ומי שלא מקבל 75% לא עובר, עף מביה"ס... והכל נרשם, ואתה חייב להגיע לציון הזה, וישבנו והכנו שיעורים עד עשר-אחת עשרה בלילה, ובמתמטיקה הייתי חלש, ממש קרוב לאפס, ואני לא יודע איך יצאתי מזה, אולי העתקתי מהם...

הכיתה היתה כיתה של אמני מוסיקה, של בנים למשפחות מפורסמות, עשירים ובני טובים. מבחינה זאת, קשה לי לדמות מה היה גורלי לולא הזיווג הזה של אמא ולובה, שבגללו קיבלתי את החינוך הגבוה ביותר שאפשר היה לתת לתלמיד בחיפה, וכולם יצאו משם עם תארים.

הריאלי הסתיים ב-1935, ולא קיבלנו תעודת בגרות. כי הענישו את המחזור שלנו, היחיד מבין כל המחזורים, על זה שהיינו מחזור יחיד שעשה שביתה בבית הספר. וברם [מנהל הריאלי אז] – איתו אין חוכמות, ועליו אי אפשר להשפיע או לרכב עליו, לא ע"י הורים – גם אם הם נכבדים. ומי לא היה שם... והם הודיעו – לא נותנים ציונים / והכל בגלל מורה לאנגלית שניסתה להשתיק צחוק בכיתה, לא הצליחה, ויצאה ולא חזרה, והם סרבו להחזיר את השעה שהתבטלה].

אבל זו לא היתה ההפרה היחידה של החוקים הנוקשים ששררו בכיתה"ס הריאלי.
אריה: בסיום הריאלי, ב-1935, הייתי גם חבר ומדריך ב"מחנות העולים". זה היה אסור לפי כל החוקים המוכרים והידועים לכל ההורים, וההורים היו כולם מנהיגי פועלים... אפשר היה להשתייך רק לשבט הצופים "משוטטי הכרמל"... היינו מדריכים גם בצופים וגם ב"מחנות העולים", ובכיתה י"א היה לי ברור שאני יוצא להגשמה, מושג שהיה ברור לכל מסיים י"ב. ואני זוכר את היום: זה היה כבר כיתה י"ב, השנה – 1935, וזה כבר קיץ וזה כבר חופש, וכבר יש שיחות והכנות ליציאה להכשרה שצריכה היתה להיות בקיבוץ נען, ונען היתה אז בת חמש. ועכשיו אני צריך להודיע לאמא שאני לא אגשים את ציפיותיה וחלומה – ללכת ללמוד כמו כל חבריי, לימודים גבוהים אוניברסיטאיים בארץ ובחו"ל, וללמוד רפואה בשביל להיות כירורג. כי כליו של אבא, כלי הניתוח, אמא הצליחה להבריח אותם, לשמור עליהם, כולם היו בתוך ארון הזכוכית היפה של כלי האוכל היפים, וזה תמיד היה מין מונה-גייגר כזה של איזכור: 'זה בשביל אריה'. ואז אמרתי לה: "אמא, אני מחר יוצא להכשרה". אני רואה את התמונה וזוכר את הדמעות... אמא היתה מודעת מה זה הכשרה ומה זה קיבוץ, ולא צריך היה בשביל זה פעולת ריכוך אידאולוגית. כשהיא ניגבה את הדמעות ועברה את המשבר הסביר, היא נתנה נשיקה ואמרה: "סע בשלום".
וזה היה כל "מרד הבן" של אריה, כי כזאת היתה אמו. ציפורה קיבלה את החלטתו וכיבדה אותה. אחר כך, כשהיה בנען, היתה מגיעה מפעם לפעם ברכבת לבקר, ומביאה עמה בקבוק יין ועוגה.

אבל בין סוף הלימודים לבין היציאה להכשרה היתה לאריה עוד תכנית אישית משלו.
אריה: אני זוכר שכיתות י"א-י"ב היו בקומה השנייה, אני ישבתי בטור השמאלי, ליד החלון. מהחלון ראו את כל מפרץ חיפה – ממש ככה, את עכו – עד לאופק הנעלם... ואני זוכר שפרופ' **יחזקאל קויפמן** לימד אותנו את מה שאחר כך הוא כתב בספרו הענקי בשמונה כרכים "תולדות האמונה הישראלית", ולימד את מנדלה מוכר ספרים ועל כתרילבקה, ובעיני זה נראה קריקטורה נלעגת. האמנם נכונים התיאורים האלה? וקויפמן מלמד אותם באיזו ביקורת כזו ואפילו באבק שנאה, והוא קרא לזה אנטישמיות יהודית, ומה 'פישרים' בני שש-עשרה שבע-עשרה יודעים על גדולתו של פרופ' קויפמן... היינו גמדים לעומתו... והפריע לי שאני לא יודע מה יש מעבר לים. המשפט הזה היה תקוע בי ממש כטראומה: אתה באת הרי משם, מפולין, איך אתה לא מתבייש? אינך יודע מה יש מעבר לים? אין לך שום תמונה של פלונסק, חוץ מהגן הגדול שבו שכבתי שנה אצל סבא!...

בקצור, גמלה בי החלטה. זה היה כל כך לא מקובל, אני לא מכיר אף בוגר, ולכולם שם היו כספים בשביל לנסוע להונולולו, לא רק לפולין. אני בא לאמא ואומר לה: 'אמא, לפני שאני יוצא להכשרה אני מבקש ממך מתנה. שאלתי את סוכני הנסיעות וזה צריך לעלות 40 לירות מצריות'. זה היה סכום-עתק שאמא עובדת כזאת הוציאה על טיול של הבן שלה. אמא נתנה לי את זה.

תרמילאות לפולין - 1935

אריה: תכננתי לרדת באניה שנוסעת לרומניה, ובסכום מינימלי אפשר היה אז לנסוע עם תרמיל-גב. בשביל זה למדתי יידיש. בבית דיברו יידיש, אבל רציתי לדעת גם לקרוא ולכתוב, ואני לא מתחרט על זה לרגע שאני יודע את השפה הזאת – שפה יהודית יחידה בטרם עברית, בגולה. הגעתי לווארשה, להכשרה של גרוכוב, ששם זרובבל גלעד דוד כפרי, מוותיקי נען, היו השליחים, ואני זוכר משם משהו טראומטי. לא היתה שם מיטה פנויה, "אז אתה תישן במיטה עם החלוץ הזה שאתה לא מכיר". מה שקרה בלילה בסיטואציה הזאת – כיום זה ברור לי, אבל אז זה היה טראומטי. אני יודע שלא ישנתי כל הלילה וקמתי מבלבל...
כבר ידעתי אז משהו על קורצ'אק, אני חושב שפגשתי אותו בכנרת כשהוא היה בארץ בפעם הראשונה, ורציתי מאד לפגוש אותו בבית היתומים, ואינני זוכר אם זרובבל או כפרי הלכו איתי לשם, ופגשתי אותו. אני ממש רואה את התמונה כיצד הוא יושב במעגל עם הילדים, אני לא זוכר אם זה על שרפרפים או על הרצפה, הילדים כאלה מגולחי ראש, עוני - כמעט הייתי אומר עוני סטרילי כזה. ואדם עם קרחת יושב איתם על הרצפה. זה היה איזה משפט על ילד שהתנהג לא בסדר. אני לא זוכר אם הוא גנב משהו או לקח לחם יתר על המידה, או אמר מילת גנאי לחברו. אבל מה שאני זוכר זו דרך הנהלת המשפט. קודם כל, קורצ'אק קבע

שאחד מהילדים בני הארבע-עשרה ינהל את המשפט. קורצ'אק ישב בצד, והתערב רק כשראה שמשוהו הולך להכניס את הילד למבוכה. זאת היתה הפגישה היחידה, שעה או שעתיים, עם קורצ'אק.

אחרי זה, עם תרמיל על הגב, נסעתי לפלונסק. ידעתי ששם חיה שיינדלה, שהיא הבת של אברהם גרין (בת דודי), שהיתה כבר נשואה, והיא משום מה נשארה שם ולא עלתה. ולא הצלחתי לשכנע אותם, הם היו מאד לא ציוניים. כל הסיפורים החלוצים ועל הגמלים ועל החולות ועל המחלות ועל הערבים – זה נראה איזו ארץ פרימיטיבית מלפני אלף שנים...

בווילנה ביקרתי בבתי יהודים, בשוק, בבית המדרש. בבוקרו של יום סגרירי הזדמנתי ל"חדר" טיפוסי. הביאני לשם אב שאצלו התארחתי, והוא מוליך את הבן ל"חדר". האם הכינה בצלחת עטופה את ארוחת בנה לכל היום, והוסיפה שי לשבת עבור הרבי. בתיק קשור במטפחת צררה האם כמה גרושן לקופסת הקרן הקיימת לישראל, כמנהגה מדי שבוע.

הילדים התגודדו בהמולה לחמם את עצמם. עם כניסתנו גער בהם הרבי וביקש להרגיעם, והכל ישבו על מקומותיהם. הרבי חילק חומשים, שאל באיזו פרשה אנו עומדים השבוע, ולפתע שינה את טון דיבורו היידי ואמר: "יש לנו אורח מארץ ישראל. הבחור הזה הוא חלוץ מעמק יזרעאל. מי יודע לספר מה קרה עם אליהו הנביא בעמק יזרעאל?" היתה דממה וסקרנות. חלוץ ואליהו הנביא ב"חדר" בווילנה... הרבי סיפר את סיפור האיכר החרוץ נבות הזרעאלי, והוסיף: "ואתם יודעים מה עושים החלוצים היהודים בעמק יזרעאל? הם מקיימים בנפשם ובגופם את מצוות יישוב הארץ. הם זורעים ונוטעים את אדמתנו הקדושה". ואז הרבי הוריד את קופסת הקק"ל הכחולה ועבר על פני הילדים. החל רחש, וכל ילד פתח את אוזרו, בעוד הרבי מדבר בהליכה: "בשבילם ובשביל המעשה הטוב שהם עושים בארץ ישראל אנו אוספים כאן את פרוטותינו. נו, קינדערלאך, מי הביא את תרומתו?" ובדחילו-ורחיומו אצבעות קטנות מיששו את הקופסה, והטילו לתוכה את מצוות קרבנם. ופניהם נהרו. ואני ראיתי כל זאת.

הכשרה בנען: 7-1936

אריה: יצאנו להכשרה בנען. אז התחילו המאורעות 1936-1939. אני זוכר, כבר בנען ישנת עם הנעליים ועם הרובה מתחת למזרון התירס, ועם לימוד האיתות על הגג, לקשר בין הישובים הערביים. כי נען ישבה בתוך גוש של ישובים ערביים.

ואחרי זה – אף פעם לא נתנו לי לגמור שום דבר – כבר בתוך ההכשרה, צריך להקים סניף של "המחנות העולים" ברחובות. ואם לא מספיק ברחובות – למישהו נודע על הילדים הראשונים בכפר ביל"ו (הישוב היה אז בן חמש), בני שמונה, תשע, עשר, אחת-עשרה. אריה צריך להיות מדריך לילדים הראשונים של המושב ביל"ו. מה כלי התחבורה שיש לך? – אופניים. נסעתי בליל דצמבר. חושך, ואין סימונים על הכביש ואורות ורמזורים וכו', כל זה לא קיים. ויש כמה גשרים. בין שעריים לכפר ביל"ו יש שני גשרים גדולים. אתה לא רואה כלום. וברק פתאום מכה. אתה מסתנוור, עף עם האופניים הצידה מהגשר – אין לך אפילו אל מי לצעוק. אתה צריך להתאושש, לצאת מהבוץ, וטוב שזה בוץ ולא דבר אחר, ואחר כך אתה לא יכול לנסוע לרחובות מפני שזה שביל חולות. אז מה נותנים לך? – סוס-שמירה ששמו ציקלופ. למה שמו ציקלופ? – מפני שהוא עיוור בעינו האחת. שלב א' היה לתת לך חמור. חמור כזה שכמי, כריא. אתה עובר על יד הכפר הערבי-בדואי שנמצא בין נען לבין רחובות, הוא מריח שיש שם נקבה, אז הוא מתחיל לנעור, ולא עוזר שום דבר, הוא טס לתוך הכפר הערבי. השעה היא כבר אחת-עשרה וחצי בלילה, כי אז גמרתי את ה'פעולה'. אתה עף מהחמור מרוב הדהירה הזאת ומוצא את עצמך יושב בתוך הכפר הערבי, והחמור רץ להזדווג עם החמורה.

ואתה צריך לפרנס את עצמך, ומקבלים בעד יום-עבודה בבאחאר. שם יש עצים, ואתה גר גדר ליד גדר עם **משה סמילנסקי**, הפרדסן הקלאסי והסופר הקלאסי. עצים רחבי נוף שבשביל לעדור תחתם ולעשות צלחות תחתם אתה צריך ממש לעמוד על ארבע ועם הטוריה לגרוף, כי העצים עמוסי פרי. בעד זה אתה מקבל 12 לא"ר. ארוחת צהריים עולה שניים-וחצי גרוש ב"מטבח הפועלים". ופה אני זוכר אפיזודה שמתאימה לי בול: קיבלתי וסיפרתי לילדים בשמחה שקיבלתי הים משכורת, ותוך כדי סיפור מסביב למדורה ומשחק ופטפט, אני קובר את הכסף בתוך החול על יד המדורה, אני לא יודע למה, ואז מגיע הביתה ואין לך מה שהרווחת היום... אתה חוזר לשם, וחופר, ומוצא בתוך החול...

בכפר ביל"ו התחילו היחסים והאהבה עם **רבקה ומרדכי גובר**. אז התחילו לבנות את מכוון וייצמן. אני מודיע בזה שאני הייתי הגנן הראשון של מכוון וייצמן. מרדכי גובר היה שם הגובר, ממנו קיבלתי את המשכורת הזאת.

ואז הסתיימה ההכשרה ועברנו למעיין חרוד. במעיין חרוד הייתי זמן קצר. הגעתי לבית השיטה ועבדתי במספוא. השנה היא '39 ונוער צ'כי צריך לבוא. ואז נקבעתי להיות הרכז של אותם ארבעים בני 16-17.

תמו הנוערים. הגיע עת ההגשמה.